

Het etnische dichtheidseffect in de schoolklas

Een onderzoek naar het verband tussen etnische dichtheid in de middelbare schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder autochtone en allochtone adolescenten in Nederland

Reinier Dohmen
Masterthesis Jeugdstudies,
Universiteit Utrecht

Dr. G.W.J.M. Stevens en Dr. V.J.P. Duindam

18 Juni 2012

Abstract

A large body of work confirms the ethnic density effect among adults in the neighborhood context. These studies show that adults living in a neighborhood with a small percentage of residents from their own ethnic group are at greater risk of developing psychological problems. Little research has been done on the ethnic density effect among adolescents and outside of the neighborhood context. The mechanisms underlying the ethnic density effect also need empirical confirmation. The present study set out to examine the association between classroom ethnic density and the prevalence of internalizing and externalizing problem behavior among ethnic minority and majority students. The possible mediating effects of the perceived level of discrimination and the level of identification with one's own ethnic group are also examined. Data were derived from the Dutch 'Emotional Problems Among Students' survey (EPOS), a nationally representative cross-sectional study and consists of 2572 adolescents attending secondary school. The study revealed that, after taking individual characteristics like age, gender and family affluence into account, the association between classroom ethnic density and both internalizing and externalizing problem behavior remained significant but only for ethnic minority students. The effect of classroom ethnic density on externalizing problem behavior was significantly different for ethnic minority and ethnic majority students. The association between classroom ethnic density and internalizing problem behavior was partially mediated by the level of identification with one's own ethnic group, but only for ethnic minority students.

Samenvatting

Eerder onderzoek bevestigt het etnische dichtheidseffect binnen de buurtcontext onder allochtone volwassenen. Dit effect houdt in dat mensen uit een buurt met weinig inwoners van de eigen etnische groep een hoger risico lopen op het ontwikkelen van psychologische problemen. Er is voornamelijk weinig onderzoek gedaan naar het etnische dichtheidseffect onder adolescenten en buiten de buurtcontext, ook zijn de achterliggende mechanismen ervan amper onderzocht. Het doel van dit onderzoek was dan ook om het etnische dichtheidseffect binnen de middelbare schoolklas te onderzoeken, hierbij werd ook gekeken naar de ervaren mate van discriminatie en de mate van identificatie met de eigen etnische groep als mogelijke mediators. Er is gebruik gemaakt van data van 2572 autochtone en allochtone respondenten afkomstig uit de 'Emotionele Problemen Onder Scholieren' (EPOS) dataset. De resultaten lieten zien dat na controle voor leeftijd, geslacht en SES, de etnische dichtheid in de schoolklas gerelateerd was aan zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag,

maar alleen voor de allochtone groep. Tevens bleek het effect van de etnische dichtheid in de schoolklas op externaliserend probleemgedrag anders te zijn voor autochtonen dan voor allochtonen. Ten slotte bleek dat onder de allochtone groep de relatie tussen de etnische dichtheid en internaliserend probleemgedrag gedeeltelijk werd verklaard door de mate van identificatie met de eigen etnische groep.

Inleiding

Meerdere studies hebben laten zien dat jongeren behorende tot een etnische minderheidsgroep in Nederland een hoger risico hebben op het ontwikkelen van internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Murad, Joung, van Lenthe, Bengi-Arslan & Crijnen, 2003; Reijneveld, Harland, Brugman, Verhulst & Verloove-Vanhorick, 2005; Van Oort, et al. 2006). Dit verhoogde risico geldt zeker niet voor alle leden van etnische minderheidsgroepen, slechts bepaalde jongeren lijken te worden gekenmerkt door een verhoogd risico op probleemgedrag. Een mogelijke risicofactor voor het ontwikkelen van probleemgedrag is de sociale context waarin jongeren opgroeien. Binnen de sociale context lijkt de etnische dichtheid een belangrijke rol te spelen wanneer het gaat over het verhoogde risico op probleemgedrag (Boydell, et al., 2001). De etnische dichtheid wordt gedefinieerd als de proportie van een bepaalde etnische groep in een omgeving (Bécares, Nazroo & Stafford, 2009). De etnische dichtheid hypothese stelt dat hoe lager de etnische dichtheid in een omgeving is, hoe hoger de prevalentie van psychische problemen zal zijn voor deze etnische groep (Faris & Dunham, 1939; Halpern, 1993; Gieling, Vollebergh & Dorsselaer, 2010; Bécares et al., 2009). Verondersteld wordt dat een lage etnische dichtheid samengaat met het ervaren van minder ondersteuning van en identificatie met de eigen etnische groep en de kans op blootstelling aan discriminatie verhoogt (Bécares et al., 2009; Halpern, 1993; Stafford, Bécares & Nazroo, 2010, Veling et al., 2008). Hierdoor neemt het risico op psychische problemen toe (Halpern, 1993; Veling et al., 2008; Rabkin, 1979; Bhugra & Becker, 2005; Bécares et al., 2009).

Het merendeel van de onderzoeken naar de etnische dichtheidshypothese tot nu toe hebben zich gericht op de relatie tussen de etnische dichtheid van de buurt en psychische problemen onder volwassenen. Verschillende, maar niet alle, studies hebben laten zien dat wanneer de dichtheid van de eigen etnische groep in een buurt toeneemt, het risico op psychische problemen onder volwassenen afneemt (Boydell, et al., 2001; Farris & Dunham, 1939; Mintz & Schwartz, 1964; Muhlin, 1979; Neeleman & Wessely, 1999; Rabkin, 1979; Veling, et al., 2008; Schofield, Ashworth & Jones, 2010).

In tegenstelling tot onderzoek onder volwassenen zijn er slechts enkele studies die het etnische dichtheidseffect bij jongeren hebben onderzocht. Wickrama, Noh en Bryant (2005) onderzochten het etnische dichtheid effect in de Verenigde Staten onder Afrikaans-Amerikaanse adolescenten van 12 tot 19 jaar. Zij vonden dat naarmate de dichtheid van de blanke (dominante) groep in de buurt afnam, het risico op psychische problemen voor Afrikaans-Amerikaanse adolescenten ook afnam. Sampson, Morenoff en Raudenbush (2005) lieten in overeenstemming met het voorafgaande zien dat er een sterke afname van de kans op geweldpleging plaatsvond onder blanke, Latijns-Amerikaanse en Afrikaans-Amerikaanse jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar wanneer zij woonden in een buurt met een hoog percentage immigranten. Kvernmo en Heyerdahl (2003) onderzochten het etnische dichtheid effect onder de Sami en Kven jongeren in Noorwegen. Hieruit bleek dat een lage dichtheid van de eigen etnische groep in de buurt samenging met een groter risico op het ontwikkelen van psychische problemen. Anderzijds is er ook onderzoek wat geen etnisch dichtheidseffect onder jongeren vindt. Uit het onderzoek van Fagg, Curtis, Stansfeld en Congden (2006) in Engeland onder 11 tot 14 jarigen bleek dat wanneer jongeren van een etnische minderheidsgroep woonden in een buurt met een hoge dichtheid van de eigen etnische groep, zij geen betere mentale gezondheid hadden. Voor jongeren van Zuid-Aziatische afkomst bleek een hoge concentratie van de eigen etnische groep zelfs een negatief effect te hebben op de mentale gezondheid. In overeenstemming hiermee vonden Abada, Hou en Ram (2007) dat Canadese adolescenten uit etnische minderheidsgroepen meer depressieve symptomen rapporteerden wanneer zij woonden in een buurt met veel etnische minderheden.

De etnische dichtheid hypothese onder volwassenen lijkt dus ondersteund te worden door zowel theorie als bestaand onderzoek. Onder jongeren zijn meer tegenstrijdige bevindingen wat betreft het etnische dichtheidseffect in de buurtcontext. Wellicht is voor hen de etnische samenstelling van de schoolklas van groter belang. Naar de relatie tussen etnische dichtheid in de schoolklas en psychische problemen onder jongeren is vooralsnog echter weinig onderzoek gedaan. Gieling et al. (2010) verrichtten de eerste studie naar het effect van etnische dichtheid in schoolklassen op de geestelijke gezondheid van adolescente etnische minderheden. Er bleek inderdaad dat de relatie tussen etnische dichtheid en externaliserende problematiek onder adolescenten van een etnische minderheidsgroep ook binnen de schoolcontext geldig is. Naarmate er een hogere allochtone dichtheid was in de klas, werd er minder externaliserend probleemgedrag gerapporteerd door allochtone leerlingen. Dit effect werd niet gevonden voor autochtonen en niet wat betreft internaliserend probleemgedrag (Gieling et al., 2010).

Het voorafgaande maakt duidelijk dat er veel empirische evidentie is voor het etnische dichtheid effect. Er is echter nauwelijks onderzoek verricht naar de werking van het etnische dichtheidseffect in de schoolcontext en naar de achterliggende verklarende mechanismen voor dit verband. Wel hebben Das-Munshi, Bécaries, Dewey, Stansfeld en Prince (2010) onderzoek gedaan naar verklarende mechanismen voor het etnische dichtheidseffect onder volwassenen in de buurtcontext. Zij vonden geen mediatie van het verband tussen etnische dichtheid en psychische problemen door de mate van ervaren discriminatie of de mate van sociale steun vanuit de eigen etnische groep. Op basis van de theorie en een enkel empirisch onderzoek kan echter verondersteld worden dat de etnische dichtheid van de schoolklas de mate van ervaren discriminatie en de mate van identificatie met de eigen etnische groep beïnvloedt, welke vervolgens samenhangen met internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten. Het onderzoek van Verkuyten en Thijs (2002) liet zien dat de etnische samenstelling van de schoolklas samenhang met de mate van ervaren discriminatie. Hoe lager de etnische dichtheid van de minderheidsgroep in de schoolklas, hoe meer discriminatie werd ervaren door kinderen behorend tot de etnische minderheid. Het verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en de mate van identificatie met de eigen etnische groep is nog niet onderzocht. Uit de studie van Halpern en Nazroo (2000) bleek wel een verband tussen de etnische dichtheid van de buurt en de mate van identificatie met de eigen etnische groep. Een hogere etnische dichtheid was gerelateerd aan een hogere mate van identificatie met de eigen etnische groep. Verondersteld kan worden dat dit verband vergelijkbaar zal zijn voor de etnische dichtheid van de schoolklas (Halpern, 1993; Schofield et al., 2010). Het verband tussen de mate van ervaren discriminatie en internaliserende en externaliserende problemen bij adolescenten is eveneens gerapporteerd in een groot aantal empirische onderzoeken. Een hogere mate van ervaren discriminatie hield verband met meer internaliserende problemen (Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2005b; Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Jaakkola & Reuter, 2006, Simons et al., 2002; Shrake & Rhee, 2004) en externaliserende problemen (Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2005a; Shrake & Rhee, 2004). Tevens werd de relatie tussen de mate van identificatie met de eigen etnische groep en zowel internaliserende als externaliserende problemen ondersteund. Een hogere mate van identificatie met de eigen etnische groep was gerelateerd aan minder internaliserende (Jasinskaja-Lahti et al., 2006, Simons et al., 2002; Shrake & Rhee, 2004) en externaliserende problemen (Shrake & Rhee, 2004; Holmes & Lochman, 2009). De veronderstelde mechanismen die de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag lijken te veroorzaken vinden dus empirische ondersteuning, al is nog nooit in één onderzoek

bestudeerd in hoeverre het verband tussen etnische dichtheid en probleemgedrag verklaard zou kunnen worden door de mate van ervaren discriminatie en de mate van identificatie met de eigen etnische groep.

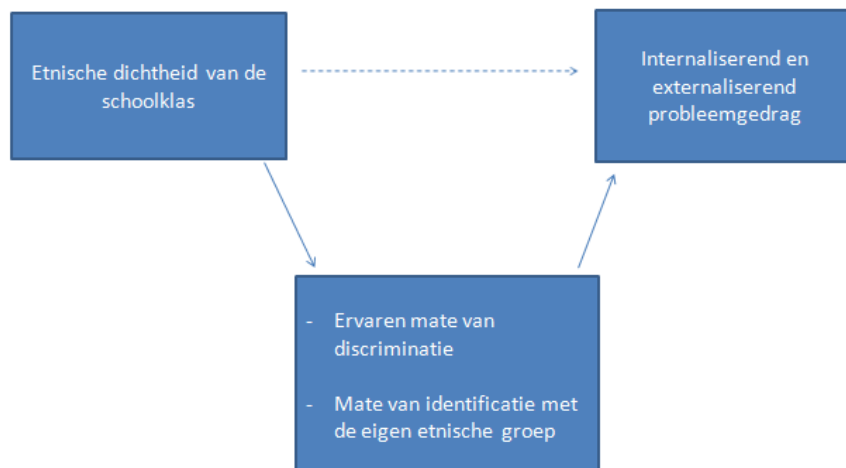
Het doel van deze studie is om meer inzicht te krijgen in het etnische dichtheid effect in de schoolklas en vervolgens de eventuele mediërende effecten van de mate van ervaren discriminatie en de identificatie met de eigen etnische groep te toetsen. De schoolklas lijkt de aangewezen plek om het etnische dichtheid effect onder adolescenten te onderzoeken. In Nederland brengen adolescenten gemiddeld 26 uur per week door op school. Onderzoek geeft bovendien aan dat de directe omgeving cruciaal is voor het ervaren van de etnische dichtheid effect (Halpern, 1993; Schofield et al, 2010). Een bijkomend voordeel van het bestuderen van het etnische dichtheidseffect in de schoolklas is dat de resultaten niet vertekend kunnen worden door een te groot gebied te definiëren als directe omgeving. Deze definitieproblematiek is een van de grootste methodologische problemen binnen het etnische dichtheidsonderzoek en vormt een obstakel voor de vooruitgang binnen het veld (Pickett & Wilson, 2008).

Onderzoeksvragen

- Bestaat er een negatief verband tussen etnische dichtheid in de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder allochtone en autochtone jongeren?
- Wordt dit verband gemedieerd door de mate van identificatie met de eigen etnische groep en de ervaren mate van discriminatie van allochtone en autochtone jongeren?

Hypothesen

- Er bestaat een negatief verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder allochtone en autochtone jongeren.
- Dit verband wordt gemedieerd door de ervaren mate van discriminatie en de mate van identificatie met de eigen etnische groep van allochtone en autochtone jongeren. De verwachting is dat de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag afzwakt of verdwijnt door de mate van ervaren discriminatie en de mate van identificatie met de eigen etnische groep op te nemen in de analyse.

Figuur 1. *Theoretisch model van het etnische dichtheidseffect en mogelijke mediators*

Methode

Onderzoeksgroep

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de dataset van het ‘*Emotionele Problemen Onder Scholieren*’ (EPOS) onderzoek. De participanten zijn leerlingen van zestien middelbare scholen in grote steden in Nederland. De data is verzameld door middel van een online vragenlijst, hiermee werden respondenten gescreend op internaliserend en externaliserend probleemgedrag evenals risico- en protectieve factoren voor deze problemen. Het verzamelen van de data vond plaats van oktober 2009 tot april 2010. De etniciteit van de respondenten werd bepaald aan de hand van het geboorteland van de respondent zelf en het geboorteland van beide ouders. De respondent behoort tot een niet-Nederlandse etnische groep wanneer hij/zij zelf of ten minste één van de ouders in het buitenland geboren is (Centraal Bureau voor de Statistiek, 1999). De onderzoeksgroep bestaat uit 2572 adolescenten waarvan 54.8% meisjes en 45.2 % jongens, de gemiddelde leeftijd is 14.6 (SD = 1.04). De verschillende etnische groepen zijn als volgt verdeeld binnen de onderzoekssample: 12.5 % van de respondenten is autochtoon, 13.5% is Surinaams, 5% is Antilliaans, 35.5% is Turks en 33.6% is Marokkaans. Binnen deze onderzoekssample worden de Marokkaanse en de Turkse groepen gekenmerkt door een relatief hoge etnische dichtheid in de schoolklas, terwijl de Surinaamse en Antilliaanse groepen vaker in klassen zaten met een lagere etnische dichtheid. De autochtone groep is meer evenredig verdeeld qua etnische dichtheid. Voor een verdeling van de verschillende etnische groepen over klassen variërend in etnische dichtheid zie tabel 1 op pagina 9.

Meetinstrumenten

Internaliserende en externaliserende problemen

Om internaliserende en externaliserende problematiek te meten is gebruikt gemaakt van de nieuwe versie van de ‘*Youth Self Report*’ (YSR) (Achenbach, Dumenci & Rescorla, 2001). Deze zelfrapportage vragenlijst bestaat uit 101 items, deze items meten gedrags- en emotionele problemen onder adolescenten tussen de elf en achttien jaar. De respondenten werd gevraagd de vragen te beantwoorden op basis van de afgelopen zes maanden tot nu en werden beantwoord op een driepuntsschaal: 0 = ‘helemaal niet’, 1 = ‘een beetje of soms’ en 2 = ‘duidelijk of vaak’. Deze nieuwe versie van de YSR is vertaald naar het Nederlands (Verhulst et al., 2003) en bleek eveneens betrouwbaar en valide. Van deze vragenlijst zijn alleen de subschalen internaliserend (31 items) en externaliserend (32 items) probleemgedrag afgenomen. Een voorbeelditem van de internaliserende subschaal is: ‘Ik ben ongelukkig, verdrietig of depressief’. Een voorbeelditem van de externaliserende subschaal is: ‘Ik val mensen lichamelijk aan’. De score op internaliserend probleemgedrag werd bepaald aan de hand van de totaalscore op de subschalen teruggetrokken/depressief, angstig/depressief en lichamelijke klachten. De score op externaliserend probleemgedrag werd bepaald aan de hand van de totaalscore op de subschalen agressief gedrag en delinquent gedrag. Binnen de onderzoekssample hadden beide subschalen een Chronbach’s alpha van .89.

Identificatie met de eigen etnische groep

Om de mate van etnische identificatie te meten is er gebruik gemaakt van een instrument ontwikkeld door Stevens, Pels, Vollebergh & Crijnen (2004). De mate van identificatie met de eigen etnische groep werd bepaald aan de hand van 1 item, namelijk: ‘Ik zie mezelf als een ... (ethniciteit van de respondent)’. Het item is gescoord op een 5-punts Likert-schaal die loopt van ‘helemaal oneens’(1) tot ‘helemaal mee eens’(5).

Ervaren discriminatie

De mate van ervaren discriminatie is gemeten aan de hand van zes items die discriminatie in verschillende contexten meten. Dit instrument is ontwikkeld door Stevens et al. (2005a). Er werd gevraagd of de respondent van mening is dat zijn of haar etnische groep gediscrimineerd wordt in zes verschillende contexten zoals op school of op straat. De antwoordcategorieën variëren van ‘Nooit’ tot ‘Altijd’ op een 5-puntsschaal. In de onderzoekssample had de schaal ‘ervaren discriminatie’ een Chronbach’s alpha van .83.

Etnische dichtheid in de schoolklas

De etnische dichtheid van de schoolklas werd berekend door middel van de proportie van leerlingen behorend tot een bepaalde etnische groep ten opzichte van de rest van de klas en werd als continue variabele meegenomen.

Tabel 1. *De verdeling van etnische dichtheid binnen de schoolklas voor de verschillende etnische groepen*

Percentage leerlingen uit de eigen etnische groep in de schoolklas						
Etniciteit	0-10%	10-20%	20-30%	30-40%	40-50%	>50%
Autochtoon	30 (9.3%)	41 (12.7%)	36 (11.1%)	69 (21.3%)	71 (21.9%)	77 (23.7%)
Surinaams	45 (12.9%)	95 (27.3%)	88 (25.3%)	61 (17.5%)	39 (11.2%)	20 (5.7%)
Antilliaans	37 (28.9%)	56 (43.8%)	32 (25%)	0 (0%)	3 (2.3%)	0 (0%)
Turks	8 (0.9%)	67 (7.3%)	138 (15%)	198 (21.6%)	157 (17.1%)	349 (38.1%)
Marokkaans	13 (1.5%)	95 (10.9%)	94 (10.8%)	171 (19.7%)	134 (15.4%)	361 (41.6%)

Data-analyse

Allereerst zijn er descriptieve analyses uitgevoerd met de volgende variabelen: leeftijd, etniciteit, sekse en de dichtheid van de verschillende etnische groepen binnen de schoolklassen. De volgende analyses werden afzonderlijk uitgevoerd voor de autochtone en de allochtone groep, maar voor het toetsen van het interactie-effect zijn beiden groepen samengevoegd. Voor de eerste hypothese werd er door middel van een correlatieanalyse gekeken of er een verband bestaat tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van jongeren. Vervolgens werd er door middel van een regressieanalyse, waarbij gecontroleerd werd voor sekse, leeftijd, etniciteit (autochtoon/allochtoon) en de sociaal economische status van het gezin, onderzocht of er een significante relatie bestaat tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en het internaliserend en externaliserend probleemgedrag van jongeren. Tevens werd er een interactieterm van de etnische dichtheid en etniciteit (autochtoon/allochtoon) opgenomen in

de regressieanalyse. Hiermee werd onderzocht of het effect van de etnische dichtheid in de schoolklas op probleemgedrag verschillend is voor autochtonen en allochtonen.

De tweede hypothese veronderstelt dat het gevonden verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder jongeren wordt gemedieërd door de mate van identificatie met de eigen etnische groep en de mate van ervaren discriminatie. Om aan de voorwaarden voor mediatie te voldoen moet allereerst de relatie tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag significant zijn. Ten tweede werd gekeken of er een significant verband bestaat tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en de mate van identificatie met de eigen etnische groep en de mate van ervaren discriminatie. Ten slotte werd onderzocht of er een significante relatie bestaat tussen de mate van identificatie met de eigen etnische groep en de mate van ervaren discriminatie en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder jongeren. Wanneer aan deze drie voorwaarden is voldaan, wordt er een regressieanalyse uitgevoerd met het verband tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag, inclusief de hierboven genoemde mediators, om te kijken of er sprake is van gedeeltelijke of totale mediatie.

Resultaten

Beschrijvende analyses

De correlatieanalyses zijn apart uitgevoerd voor de autochtone (zie tabel 2) en de allochtone groep (zie tabel 3). Allereerst worden de bevindingen besproken die vergelijkbaar lijken voor beide groepen. Er bleek dat naarmate de respondenten ouder worden de mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag toeneemt. Voor meisjes werd gevonden dat zij een hogere mate van internaliserend probleemgedrag vertonen dan jongens. Er werd geen sekseverschil gevonden voor externaliserend probleemgedrag. Een lagere SES bleek bovendien gerelateerd aan hogere mate van internaliserend probleemgedrag. Voor leeftijd en de ervaren mate van discriminatie werd eveneens een positief verband gevonden; naarmate de respondenten ouder worden neemt de mate van ervaren discriminatie toe. Voor beide groepen bleek ook dat een hogere mate van ervaren discriminatie verband houdt met een hogere mate van externaliserend probleemgedrag, terwijl er geen relatie werd gevonden voor internaliserend probleemgedrag.

Ten tweede worden de correlaties besproken die enkel voor de allochtone groep werden gevonden (zie tabel 3). Er werd een significante negatieve correlatie gevonden tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat een hogere etnische dichtheid in de schoolklas gerelateerd is aan minder internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Voor de autochtone groep werd dit verband niet gevonden. Daarnaast bleken de etnische dichtheid in de schoolklas en de mate van identificatie met de eigen etnische groep positief samen te hangen; een hogere etnische dichtheid gaat gepaard met een hogere mate van identificatie met de eigen etnische groep. Er bleek ook dat een hogere etnische dichtheid in de schoolklas samenhangt met een hogere mate van discriminatie. Daarnaast werd er gevonden dat een hogere mate van identificatie met de eigen etnische groep samenhangt met een lagere mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag en een hogere mate van ervaren discriminatie.

Tabel 2.*Correlatietabel autochtone groep*

	1	2	3	4	5	6	7	8	N	M	SD
1 leeftijd	-								324	14.64	1.04
2 Sekse^a	-.019	-							324	1.61	.49
3 Etniciteit	-	-	-						324	-	-
4 SES	-.048	-.124*	-	-					324	3.04	.73
5 Etnische dichtheid	.057	.077	-	.021	-				324	.38	.18
6 Internaliserend probleemgedrag	.038	.337**	-	-.250**	-.014	-			324	11.79	8.70
7 Externaliserend probleemgedrag	.128*	.012	-	-.062	.076	.450**	-		324	10.18	7.72
8 Ervaren mate van discriminatie	.147**	-.019	-	-.016	.074	.274**	.156**	-	324	14.56	4.60
9 Identificatie eigen etnische groep	-.034	-.054	-	-.030	.001	-.020	-.075	-.005	324	4.72	.82

Noot 1: * p < .05, ** p < .01

Noot 2: a 0= jongen; 1= meisje

Tabel 3.*Correlatietabel allochtone groep*

	1	2	3	4	5	6	7	8	N	M	SD
1 leeftijd	-								2261	14.7	1.05
2 Sekse^a	-.033	-							2260	.54	.50
3 Etniciteit	-.011	.006	-						2261	4.02	1.03
4 SES	-.070**	-.06**	.032	-					2260	3.06	.72
5 Etnische dichtheid	.029	-.023	.397**	.066**	-				2261	.42	.21
6 Internaliserend probleemgedrag	-.050*	.225**	-.119**	-.126**	-.085**	-			2249	9.92	8.01
7 Externaliserend probleemgedrag	.052*	-.032	-.120**	.003	-.135**	.497**	-		2249	8.46	7.32
8 Ervaren mate van discriminatie	.138**	-.054*	.217**	-.090**	.079**	.075**	.156**	-	2261	15.56	5.51
9 Identificatie eigen etnische groep	.055**	-.044*	.160**	.030	.061**	-.119**	-.047*	.047*	2259	4.51	.92

Noot 1: * p < .05, ** p < .01

Noot 2: a 0= jongen; 1= meisje

De relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en probleemgedrag

Uit het voorafgaande bleek dat er een univariate relatie was tussen etnische dichtheid en probleemgedrag voor de allochtone groep. Vervolgens is een lineaire regressieanalyse uitgevoerd waarbij gecorrigeerd werd voor leeftijd, sekse, etniciteit (autochtoon/allochtoon) en SES. Tabel 4 laat zien dat het verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en zowel internaliserend ($\beta = -.065$, $t = -3.43$, $p < .01$) als externaliserend ($\beta = -.113$, $t = -5.76$, $p < .001$) probleemgedrag nog steeds significant is.

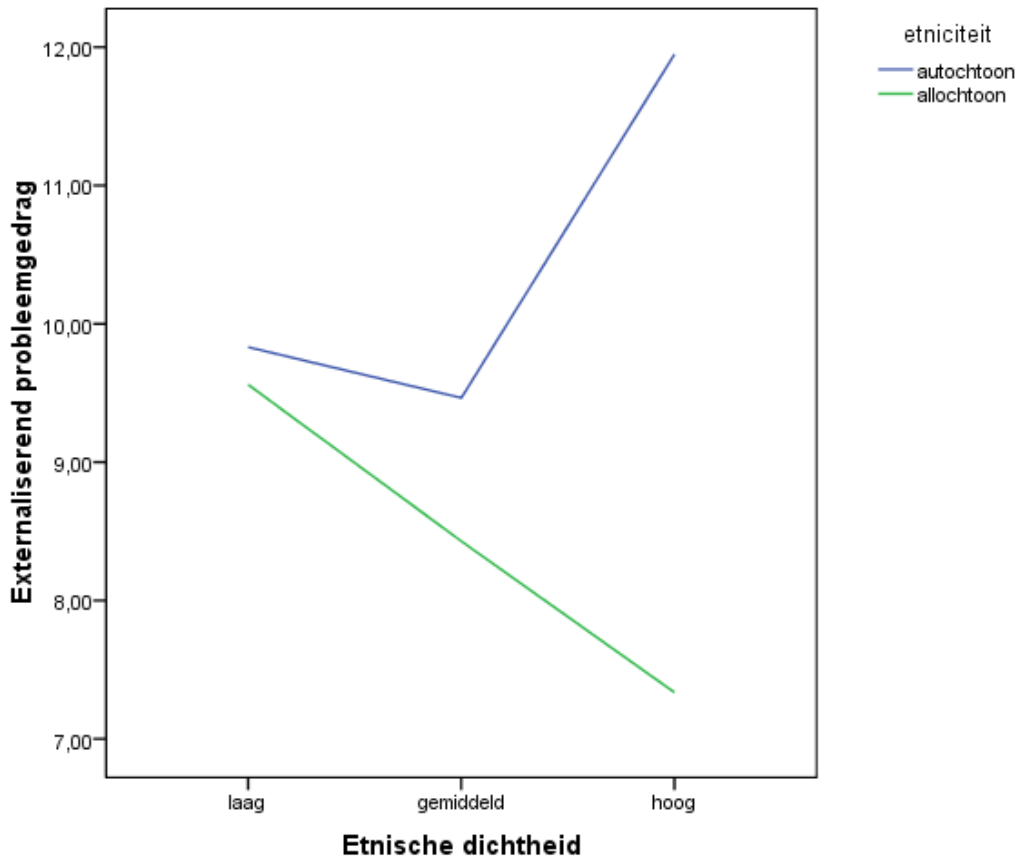
Om te onderzoeken of het effect van de etnische dichtheid in de schoolklas op internaliserend en externaliserend probleemgedrag anders is voor autochtonen dan voor allochtonen zijn beide groepen samengevoegd en is de interactieterm tussen de etnische dichtheid en etniciteit getoetst. Hieruit bleek dat het effect van de etnische dichtheid in de schoolklas op internaliserend probleemgedrag niet significant verschilt voor autochtonen en allochtonen ($\beta = -.035$, $t = -.583$, $p = .560$). Het effect van de etnische dichtheid van de schoolklas op externaliserend probleemgedrag verschilt wel significant voor autochtonen en allochtonen ($\beta = -.212$, $t = -3.403$, $p = .001$). Voor een grafische weergave van het interactie-effect, zie figuur 2 op pagina 14.

Tabel 4.

De relatie tussen etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder autochtonen en allochtonen

	Internaliserend probleemgedrag (N= 2572)		Externaliserend probleemgedrag (N= 2572)	
	β	R ²	β	R ²
Stap 1				
Leeftijd	-.038*		.065**	
Sekse (ref = jongen)	.229***		-.025	
SES	-.125***		.004	
Etnische dichtheid	-.065**		-.113***	
Etniciteit (ref = autochtoon)	-.059**		-.072***	
		.085		.023
Stap 2				
Leeftijd	-.038*		.064**	
Sekse (ref=jongen)	.229***		-.027	
SES	-.125***		.005	
Etnische dichtheid	-.032		.089	
Etniciteit (ref = autochtoon)	-.061**		.083***	
Etnische dichtheid * etniciteit	-.035		-.212**	
		.085		.027**

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Figuur 2. *Interactie-effect tussen etnische dichtheid en etniciteit op externaliserend probleemgedrag*

Tabel 4 laat zien dat het effect van de etnische dichtheid in de schoolklas op externaliserend probleemgedrag verschillend is voor autochtonen en allochtonen. Afgaande op figuur 2 lijkt de relatie tussen de etnische dichtheid en externaliserend probleemgedrag voor autochtonen positief te zijn. De lineaire relatie bleek inderdaad positief, maar niet significant ($\beta = .071$, $t = 1.268$, $p = .206$). Daarom is vervolgens getoetst of de relatie tussen de etnische dichtheid en externaliserend probleemgedrag voor de autochtonen, zoals afgebeeld in de grafische weergave, wellicht verklaard kon worden door een kwadratisch verband. Na toetsing bleek het kwadratische verband eveneens niet significant.

Mediatie door de mate van ervaren discriminatie en etnische identificatie

Voor de autochtone groep werd er geen significant verband gevonden tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en probleemgedrag, daarom is de mediatieanalyse alleen voor de allochtone groep uitgevoerd. Om aan de voorwaarden voor mediatie te voldoen moet er allereerst een significant verband bestaan tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en

internaliserend en externaliserend probleemgedrag. De correlaties tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en zowel internaliserend ($r = -.085$, $p < .01$) als externaliserend probleemgedrag ($r = -.135$, $p < .01$) bleken significant. Uit de regressieanalyse bleken deze relaties eveneens significant. Bovendien was een relatie noodzakelijk tussen de etnische dichtheid van de schoolklas, de mate van ervaren discriminatie en de mate van identificatie met de eigen etnische groep. Tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en de mate van ervaren discriminatie werd weliswaar een significante correlatie gevonden ($r = .079$, $p < .01$), maar deze is niet in de verwachte richting. De mate van ervaren discriminatie valt daarom af als mogelijke mediator. Tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en de mate van identificatie met de eigen etnische groep werd wel een significante correlatie gevonden in de verwachte richting ($r = .061$, $p < .01$). Vervolgens moest er ook een correlatie bestaan tussen de mate van identificatie met de eigen etnische groep en internaliserend ($r = -.119$, $p < .01$) en externaliserend ($r = -.047$, $p < .05$) probleemgedrag. De variabele ‘mate van identificatie met de eigen etnische groep’ voldoet dus aan de voorwaarden voor mediatieanalyse en is daarom toegevoegd aan de onderstaande regressieanalyse om het mediatie-effect te kunnen toetsen.

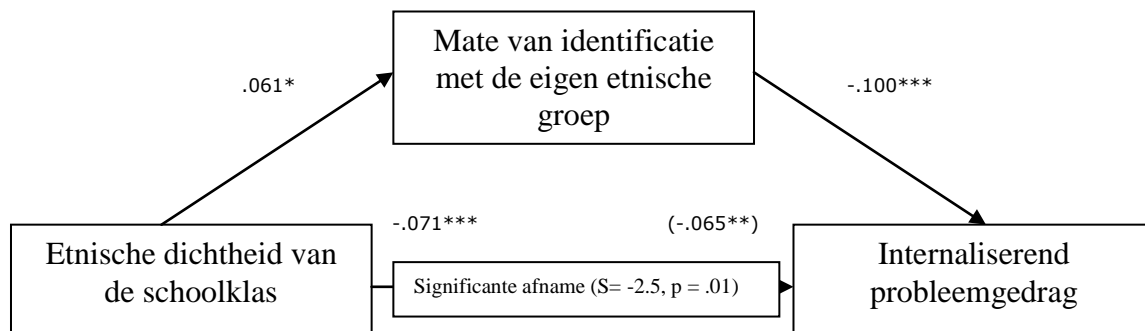
Tabel 5.

Mediatie van het verband tussen etnische dichtheid en internaliserend en externaliserend probleemgedrag door de mate van identificatie met de eigen etnische groep, onder de allochtone groep

	Internaliserend probleemgedrag (N= 2249)		Externaliserend probleemgedrag (N= 2249)	
	β	R ²	β	R ²
Stap 1				
Leeftijd	-.048*		.056**	
Sekse (ref = jongen)	.216***		-.033	
SES	-.112***		.015	
Etnische dichtheid	-.071***		-.139***	
		.071		.023
Stap 2				
Leeftijd	-.043*		.058**	
Sekse (ref=jongen)	.212***		-.034	
SES	-.110***		.016	
Etnische dichtheid	-.065**		-.137***	
Mate van identificatie	-.100***		-.044	
		.081*		.025*

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

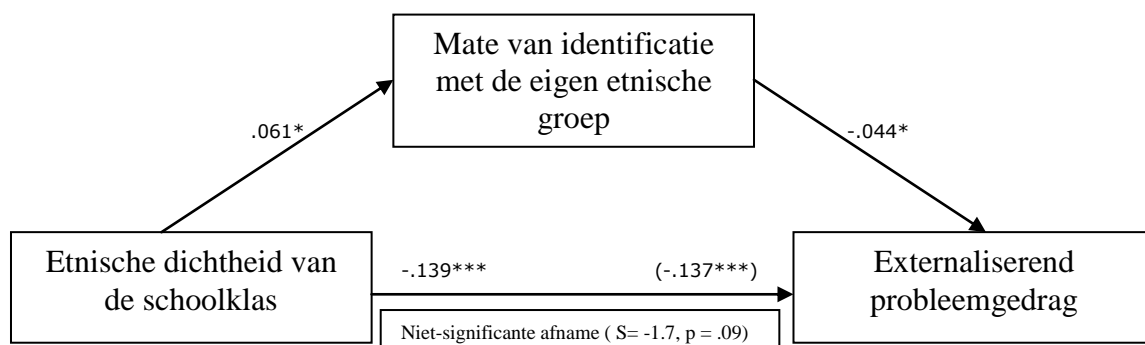
Uit tabel 5 is af te lezen dat na het toevoegen van de mediator ‘mate van identificatie met de eigen etnische groep’, de bètacoëfficiënt (β) van de etnische dichtheid van de schoolklas afneemt voor zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag. Voor internaliserend probleemgedrag wijst de Sobel test uit dat deze afname significant is ($S = -2.50, p = .01$). De Sobel test laat zien dat de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend probleemgedrag gedeeltelijk wordt gemedieerd door de mate van identificatie met de eigen etnische groep.

Figuur 3. Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten voor de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend probleemgedrag en de mate van mate van identificatie met de eigen etnische groep als mediator. De gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt tussen de etnische dichtheid en internaliserend probleemgedrag gecontroleerd voor de mediator staat tussen haakjes.

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Bij de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en externaliserend probleemgedrag bleek de afname van de gestandaardiseerde bètacoëfficiënt niet significant te zijn ($S = -1.70, p = 0.09$). De Sobel test wijst uit dat de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en externaliserend probleemgedrag niet gedeeltelijk wordt gemedieerd door de mate van identificatie met de eigen etnische groep.

Figuur 4. Gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten voor de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en externaliserend probleemgedrag en de mate identificatie met de eigen etnische groep als mediator. De gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt tussen de etnische dichtheid en externaliserend probleemgedrag gecontroleerd voor de mediator staat tussen haakjes.

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Discussie

Dit onderzoek bevestigt de etnische dichtheidshypothese onder allochtone adolescenten in de schoolklas. De etnische dichtheidshypothese houdt in dat mensen uit een buurt met een lager aantal inwoners van de eigen etnische groep een relatief slechtere mentale gezondheid hebben dan mensen uit een buurt met een hoger aantal inwoners van de eigen etnische groep. Hoewel de gevonden verbanden bescheiden zijn, laten de resultaten van dit onderzoek zien dat de etnische dichtheidshypothese ook geldt voor allochtone adolescenten in de klassensetting. Onder de allochtone groep werd namelijk gevonden dat een lager percentage klasgenoten van de eigen etnische groep samenhangt met een hogere mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Bovendien bleek de mate van identificatie met de eigen etnische groep, maar niet de mate van ervaren discriminatie deze relatie gedeeltelijk te verklaren. Voor autochtonen werden deze verbanden niet gevonden, wel bleek het effect van de dichtheid van de eigen groep op externaliserend probleemgedrag te verschillen voor autochtone en allochtone adolescenten.

Het in dit onderzoek gevonden verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend probleemgedrag onder allochtonen is nog niet eerder gevonden. In tegenstelling tot de resultaten van dit onderzoek werd er in het onderzoek van Gieling et al. (2010) alleen een verband gevonden tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en externaliserend probleemgedrag. Een belangrijk verschil tussen het onderzoek van Gieling et al. (2010) en dit onderzoek is dat er in dit onderzoek is gekeken naar de dichtheid van de eigen etnische groep, terwijl Gieling et al. (2010) de dichtheid van de allochtone minderheidsgroep in de klas onderzochten. Omdat het erop lijkt dat de dichtheid van de eigen etnische groep belangrijker is dan de dichtheid van de bredere allochtone groep (Verkuyten, Hagedoorn & Masson, 1996), zou dit verschil in aanpak de verschillen tussen beide onderzoeken wellicht kunnen verklaren.

Er werd in het huidige onderzoek geen etnisch dichtheidseffect gevonden voor autochtone leerlingen. Deze bevinding komt overeen met de studie van Gieling et al. (2010). Hoewel uit de correlaties bleek dat er geen significant etnisch dichtheidseffect was voor de autochtone groep, bleek uit de grafische weergave van het interactie-effect tussen etnische dichtheid en etniciteit dat wanneer het percentage autochtone klasgenoten boven de 50% uitstijgt, de mate van externaliserend probleemgedrag onder de autochtone groep toeneemt. Hoewel er sprake lijkt te zijn van een 'omgekeerd' etnisch dichtheidseffect, waarbij een hogere autochtone dichtheid in de klas samengaat met een hogere mate van externaliserend probleemgedrag onder de autochtone groep, bleek dit effect zowel lineair als kwadratisch niet

significant te zijn. Het is daarom onduidelijk hoe deze relatie precies geïnterpreteerd dient te worden.

Binnen dit onderzoek is ook gekeken naar mogelijke verklaringen voor het etnische dichtheidseffect. Uit de theorie komt naar voren dat de mate van ervaren discriminatie en de identificatie met de eigen etnische groep onderliggende verklarende mechanismen voor het etnische dichtheidseffect kunnen zijn. Uit de resultaten bleek dat alleen het verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend probleemgedrag onder allochtone adolescenten gedeeltelijk werd verklaard door de mate van identificatie met de eigen etnische groep.

In het huidige onderzoek bleek de ervaren mate van discriminatie, in tegenstelling tot de theorie en eerder onderzoek (Verkuyten & Thijs, 2002), positief samen te hangen met de etnische dichtheid van de schoolklas. Een soortgelijke bevinding werd gedaan door Vervoort, Scholte en Overbeek (2010). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat naarmate de etnische dichtheid stijgt, de wij-zij verhouding binnen de klas sterker wordt ervaren (Graham & Juvonen, 2002). Als gevolg van deze versterkte wij-zij perceptie probeert de minderheidsgroep vervolgens status te verwerven door de strijd aan te gaan met de dominante groep (Hawley et al., 2002; Pellegrini & Long, 2002). Dit zou vervolgens kunnen leiden tot hogere niveaus van ervaren discriminatie, aangezien de groepsverhoudingen binnen de klas afhankelijk zijn van de etnische hiërarchie (Verkuyten et al., 1996). Bovendien zijn de respondenten gevraagd naar discriminatie van de eigen etnische groep. In een klas met een hoge dichtheid van de eigen etnische groep is de kans groter dat je van klasgenoten verhalen hoort over discriminatie van mensen uit je eigen etnische groep, hierdoor kan de mate van ervaren discriminatie toenemen. Dit zou eveneens de positieve relatie tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en de ervaren mate van discriminatie kunnen verklaren.

Dit is het eerste onderzoek naar mediatie van het verband tussen etnische dichtheid en probleemgedrag binnen de schoolcontext. Eerder hebben Das-Munshi et al. (2010) onderzoek gedaan naar mediatie van het etnische dichtheidseffect onder volwassenen binnen de buurtcontext. Zij vonden geen mediatie van het verband tussen etnische dichtheid en psychische problemen door de mate van ervaren discriminatie of de mate van sociale steun. Er zijn een aantal belangrijke verschillen tussen dit en het huidige onderzoek die de verschillende uitkomsten wellicht kunnen verklaren. De huidige studie onderzocht het etnische dichtheidseffect in de schoolklas onder adolescenten en bovendien de mate van identificatie met de eigen etnische groep als mogelijke mediator, in plaats van de mate van sociale steun

vanuit de eigen etnische groep. Dit verschil in aanpak kan de verschillen tussen beide onderzoeken wellicht verklaren.

Beperkingen

Ten eerste is er voor dit onderzoek gebruik gemaakt van vragenlijsten op basis van zelfrapportage door leerlingen. De kans bestaat dat dit heeft geleid tot sociaal wenselijke antwoorden wat betreft de mate van probleemgedrag. Verschillende onderzoeken veronderstellen dat allochtonen in het algemeen en met name Marokkanen de neiging hebben tot sociaal wenselijke antwoorden en onderrapportage van probleemgedrag (Stevens et al., 2003; Thijs, Westhof & Koomen, 2011). Hierdoor bestaat de kans dat de daadwerkelijke mate van probleemgedrag binnen de onderzoekssample hoger is dan gerapporteerd door de respondenten. Dit kan als gevolg hebben dat de binnen deze studie gevonden relatie tussen etnische dichtheid en probleemgedrag een onderschatting is van het werkelijke etnische dichtheidseffect onder allochtonen. Ten tweede is er gebruik gemaakt van cross-sectionele data. Hierdoor kan er alleen een verband tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en probleemgedrag worden vastgesteld. De richting van het verband kan niet met zekerheid vastgesteld worden, maar het ligt niet voor de hand dat allochtone jongeren met een hogere mate van probleemgedrag juist op 'witte' scholen terecht zouden komen. Dit aangezien leerlingen van 'witte' scholen vaak gekenmerkt worden door een hogere sociaal economische status, hetgeen vaak niet geldt voor allochtonen. Ten derde is de dataset genest maar is de data niet op zodanige wijze geanalyseerd. Er is dus geen rekening gehouden met de afhankelijkheid van waarnemingen van de respondenten in dezelfde scholen en schoolklassen. Dit betekent dat er mogelijk foutieve conclusies getrokken kunnen zijn op basis van de binnen dit onderzoek gehanteerde analysemethode, maar onderzoek wijst uit dat er slechts weinig variantie wordt verklaard op het klasse niveau (Verkuyten & Thijs 2002; Kassenberg, 2002). Ten slotte is er, ondanks dat er is uitgegaan van de dichtheid van de eigen etnische groep, geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende etnische groepen binnen de analyses. Sommige groepen bestonden uit een relatief klein aantal respondenten en de analyses konden daarom niet voor de verschillende etnische groepen afzonderlijk worden uitgevoerd.

Aanbevelingen

Hoewel in dit onderzoek een verband is gevonden tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend en externaliserend probleemgedrag onder allochtone jongeren, zou het goed zijn voor de consensus binnen het veld als andere onderzoekers in navolging van

Gielsing et al. (2010) en de huidige studie ook onderzoek deden naar het verband tussen de etnische dichtheid in de schoolklas en probleemgedrag. Allereerst om de houdbaarheid van het etnische dichtheidseffect te bevestigen en daarnaast om meer inzicht te krijgen in de precieze werking van het etnische dichtheidseffect. Bovendien kunnen de uitkomsten van deze studie bijdragen aan het debat over de etnische samenstelling van schoolklassen. Uit dit onderzoek komt namelijk naar voren dat de mate van probleemgedrag voor allochtonen afneemt naarmate zij met meer jongeren van hun eigen etnische groep in de klas zitten. Deze resultaten laten zien dat voor allochtonen het risico op het ontwikkelen van probleemgedrag beperkt kan worden door een schoolklas met een hoge dichtheid van de eigen etnische groep. Voor autochtonen lijkt er een ‘omgekeerd’ etnisch dichtheidseffect te zijn; bij een hoge autochtone dichtheid neemt de mate van externaliserend probleemgedrag onder autochtonen toe, maar omdat het ‘omgekeerde’ dichtheidseffect niet significant bleek te zijn, blijft de precieze interpretatie ervan onduidelijk.

Allereerst is het aan te bevelen dat er longitudinaal onderzoek wordt gedaan naar het etnische dichtheidseffect in de schoolklas. Door middel van een longitudinale opzet kan er worden vastgesteld of de etnische dichtheid daadwerkelijk een voorspeller is van probleemgedrag en kan er een dose-respons relatie worden vastgesteld. Daarnaast is het aan te raden dat toekomstig onderzoek zich richt op het etnische dichtheidseffect onder specifieke etnische groepen in Nederland. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het effect van de etnische dichtheid op psychische problemen, discriminatie en identificatie met de eigen groep verschilt tussen etnische groepen (Das-Munshi et al., 2010). Het zou daarom goed zijn om in kaart te brengen welke groepen in Nederland op basis van hun etnische afkomst het meeste risico lopen. Ten slotte is meer kennis over de wijze waarop het etnische dichtheidseffect verklaard kan worden noodzakelijk. Verschillende onderzoeken laten zien dat de ervaren mate van discriminatie en intimidatie, identificatie, verbondenheid, sociale steun en cohesie met de eigen etnische groep belangrijke achterliggende factoren zijn van het etnische dichtheidseffect. Naast factoren gerelateerd aan de eigen etnische groep kan ook de uitsluiting van de bestaande (autochtone) lokale netwerken een rol spelen bij het verklaren van het etnische dichtheidseffect (Das-Munshi et al., 2010; Whitley, Prince, McKenzie & Stewart, 2006). Tevens toont de studie van Whitley et al. (2006) aan dat de ervaren mate van risico op fysieke en psychologische intimidatie een rol lijkt te spelen in het etnische dichtheidseffect. Het is daarom van belang om een coherent theoretisch kader te ontwikkelen waarin de invloed van bovengenoemde factoren op het etnische dichtheidseffect verder in kaart gebracht kunnen worden.

Deze studie bevestigt het etnische dichtheideffect in de schoolklas onder allochtone adolescenten met betrekking tot internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Hoewel er voor autochtone adolescenten geen etnisch dichtheidseffect in de klas werd gevonden, bleek het effect van de etnische dichtheid in de schoolklas op externaliserend probleemgedrag wel verschillend te zijn voor autochtonen en allochtonen. Bovendien werd onder de allochtone groep de relatie tussen de etnische dichtheid van de schoolklas en internaliserend, maar niet externaliserend probleemgedrag, gedeeltelijk verklaard door de mate van identificatie met de eigen etnische groep.

Referenties

- Abada, T., Hou, F. & Ram, B. (2007). Racially mixed neighborhoods, perceived neighborhood social cohesion and adolescent health in Canada. *Social Science & Medicine*, 65, 2004-2017.
- Achenbach, T. M., Dumenci, L., & Rescorla, L. A. (2001). Ratings of relations between DSM-IV diagnostic categories and items of the CBCL/6-18, TRF, and YSR. Verkregen op 3 Januari, 2012 van www.ASEBA.org
- Bécares, L., Nazroo, J., & Stafford, M. (2009). The buffering effects of ethnic density on experienced racism and health. *Health Place*, 15(3), 700-708.
- Bhugra, D., & Becker, M. (2005). Migration, cultural bereavement and cultural identity. *World Psychiatry*, 4(1), 18-24.
- Boydell, J., van Os, J., McKenzie, K., Allardyce, J., Goel, R., McCreadie, R.G. & Murray, R.M. (2001). Incidence of schizophrenia in ethnic minorities in London: ecological study into interactions with environment. *British Medical Journal*, 323, 1336-1338.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999). Verkregen op 5 januari, 2012 van <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/26785779-AAFE-4B39-AD07-59F34DCD44C8/0/index1119.pdf>
- Das-Munshi, J., Bécares, L., Dewey, M.E., Stansfeld, S.A., & Prince, M.J. (2010). Understanding the effect of ethnic density on mental health: multi-level investigation of survey data from England. *British Medical Journal*, 341, 1-9.
- Fagg, J., Curtis, S., Stansfeld, S., & Congdon, P. (2006). Psychological distress among adolescents, and its relationship to individual, family and area characteristics in East London. *Social Science & Medicine*, 63, 636-648.
- Faris, R. E., & Dunham, H.W. (1939). *Mental disorders in urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gieling, M., Vollebergh, W., & van Dorsselaer, S. (2010). Ethnic density in school classes and adolescent mental health. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 45, 639-646.
- Graham, S., & Juvonen, J. (2002). Ethnicity, peer harassment, and adjustment in middle school: An exploratory study. *The Journal of Early Adolescence*, 22, 173-199.
- Halpern, D. (1993). Minorities and mental health. *Social Science and Medicine*, 5, 597-607.
- Halpern, D., & Nazroo, J. (2000). The Ethnic Density Effect: Results From a National Community Survey of England and Wales. *International Journal of Social Psychiatry*, 46(1), 34-46.
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Pasupathi, M. (2002). Winning friends and influencing peers: Strategies of peer influence in late childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 466-474.

Holmes, K.J., & Lochman, J.E. (2009). Ethnic identity in African American and European American preadolescents: Relation to self-worth, social goals, and aggression. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 476-496.

Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Jaakkola, M., & Reuter, A. (2006). Perceived Discrimination, Social Support Networks, and Psychological Well-being Among Three Immigrant Groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37, 293-313.

Kassenberg, A. (2002) Wat scholieren bindt: Sociale gemeenschap in scholen. Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, The Netherlands.

Kvernmo, S., & Heyerdahl, S. (2003). Acculturation Strategies and Ethnic Identity as Predictors of Behavior Problems in Arctic Minority Adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(1), 57-65.

Mintz, N.L., & Schwartz, D.T. (1964). Urban ecology and psychosis: community factors in the incidence of schizophrenia and manic depression among Italians in Greater Boston. *International Journal of Social Psychiatry*, 10(2), 101-118.

Muhlin, G.L. (1979). Mental hospitalization of the foreign-born and the role of cultural isolation. *International Journal of Social Psychiatry*, 25(4), 258-266.

Murad, S. D., Joung, I. M., van Lenthe, F.J., Bengi-Arslan, L., & Crijnen, A.A. (2003). Predictors of self-reported problem behaviors in Turkish immigrant and Dutch adolescents in the Netherlands. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 412-423.

Neeleman, J., & Wessely, S. (1999). Ethnic minority suicide: a small area geographical study in south London. *Psychological Medicine*, 29(2), 429-436.

Pellegrini, A. D., & Long, J. A. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary to secondary school. *The British Journal of Developmental Psychology*, 20, 259-2280.

Pickett, K.E., & Wilkinson, R.G. (2008). People like us: Ethnic group density effects on health. *Ethnicity & Health*, 13(4), 321-334.

Rabkin, J.G. (1979). Ethnic density and psychiatric hospitalization: hazards of minority status. *American Journal of Psychiatry*, 136(12), 1562-1566.

Reijneveld, S.A., Harland, P., Brugman, E., Verhulst, F.C., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Psychosocial problems among immigrant and non-immigrant children: ethnicity plays a role in their occurrence and identification. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14, 145-152.

Sampson, R.J., Morenoff, J.D., & Raudenbush, S. (2005). Social anatomy of racial and ethnic disparities in violence. *American Journal of Public Health*, 95(2), 224-231.

Schofield, P., Ashworth, M., & Jones, R. (2010). Ethnic isolation and psychosis: re-examining the ethnic density effect. *Psychological Medicine*, 41, 1263-1269.

- Shrake, E.K., & Rhee, S. (2004). Ethnic identity as a predictor of problem behaviors among Korean American adolescents. *Adolescence*, 39(155), 601-622.
- Simons, R.L., Murry, V., McLoyd, V., Lin, K.-H., Cutrona, C., & Conger, R.D. (2002). Discrimination, crime, ethnic identity, and parenting as correlates of depressive symptoms among African American children: A multilevel analysis. *Development and Psychopathology*, 14, 371-393.
- Stafford, M., Bécares, L., & Nazroo, J. (2010). Racial Discrimination and Health: Exploring the Possible Protective Effects of Ethnic Density. *Ethnicity And Integration*, 3, 225-250.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W.A.M., & Crijnen, A.A.M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in The Netherlands. Comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38, 576-585.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T.V.M., Vollebergh, W.A.M., & Crijnen, A.A.M. (2004). Patterns of psychological acculturation in adult and adolescent Moroccan immigrants living in the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 689-704.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., & Crijnen, A.A.M. (2005a). Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 571-579.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., & Crijnen, A.A.M. (2005b). Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 1003-1011.
- Thijs, J., Westhof, S., & Koomen, H. (2011). Ethnic incongruence and the student-teacher relationship: The perspective of ethnic majority teachers. *Journal of School Psychology*, 50 (2), 257-273.
- Van Oort, F. V. A., Joung, I. M. A., Mackenbach, J.P., Verhulst, F.C., Bengi- Arslan, L., & Crijnen, A.A.M. et al. (2006). Development of ethnic disparities in internalizing and externalizing problems from adolescence into young adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 176-184.
- Veling, W., Susser, E, Van Os, J., Mackenbach, J.P., Selten, J.P., & Hoek, H.W. (2008). Ethnic density of neighbourhoods and incidence of psychotic disorders among immigrants. *American Journal of Psychiatry*, 165, 66-73.
- Verhulst, F.C., Achenbach, T.M., van der Ende, J., Erol, N., Lambert, M.C., Leung, P.W.L., Silva, M.A., Zilber, N., & Zubrick, S.R. (2003). Comparisons of Problems Reported by Youths From Seven Countries. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1479-1485.
- Verkuyten, M., Hagendoorn, L., & Masson, K. (1996). The ethnic hierarchy among majority and minority youth in The Netherlands. *Journal of Applied Social Psychology*, 26, 1104-1118.
- Verkuyten, M., & Thijs, J. (2002). Racist victimization among children in the Netherlands: the effect of ethnic group and school. *Ethnic and racial studies*, 25(2), 310-331.

Vervoort, M.H.M., Scholte, R.H.J., & Overbeek, G. (2010). Bullying and Victimization Among Adolescents: The Role of Ethnicity and Ethnic Composition of School Class. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 1-11.

Whitley, R., Prince, M., McKenzie, K., & Stewart, R. (2006). Exploring the Ethnic Density Effect: A Qualitative Study of a London Electoral Ward. *International Journal of Social Psychiatry*, 52, 376-391.

Wickrama, K.A.S., Noh, S., & Bryant, C.M. (2005). Racial differences in adolescent distress: differential effects of the family and community for blacks and whites. *Journal of Community Psychology*, 33 (3), 261-282.